

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ТА ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Представлений методичний підхід ґрунтується на базі систематизації теоретичних підходів до визначення й оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. Базується на результатах факторного і кластерного аналізу, що дозволяє виділити найважливіші показники ефективності діяльності підприємства та визначити низький, середній та високий рівень фінансово-економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: Економічна безпека, фінансово-економічна безпека, ефективність діяльності, показники, рівень безпеки, методи оцінки.

Summary. Methodic approach is introduced as it is based on a methodical systematization of theoretical approaches in order to identify and evaluate the level of economic security of the enterprise. Based on the results of factor and cluster analysis, which allow to choose the most important indicators effecting on the performance of the enterprise and identify the low, medium and high levels of economic and financial security of the enterprise.

Keywords: economic security, financial and economic security, efficiency, performance, security level, methods of assessment.

Аннотация. Представленный методический подход основывается на систематизации теоретических подходов к определению и оценки уровня экономической безопасности предприятия. Базируется на результатах факторного и кластерного анализа, что позволяет выделить наиболее важные показатели эффективности деятельности предприятия и определить низкий, средний и высокий уровни финансово-экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансово-экономическая безопасность, эффективность деятельности, показатели, уровень безопасности, методы оценки.

Вступ. Забезпечення стійкого розвитку виробничих підприємств, стабільність результатів їх діяльності, не можливі без розробки й реалізації ефективної стратегії, яка обов'язково враховує негативний вплив внутрішніх та зовнішніх чинників діяльності підприємства. Саме такий вплив визначається наявністю системи економічної безпеки підприємства.

В умовах розвитку національної ринкової економіки фінансова складова економічної безпеки є визначальною. Проблеми власної фінансово-економічної безпеки виникають перед кожним підприємством не тільки в кризові періоди, але й під час роботи в стабільному економічному середовищі [25], комплекс вирішуваних при цьому цільових завдань має істотну відмінність.

В сучасній науковій літературі дослідники визначають економічну безпеку підприємства як: стан, комплекс заходів, сукупність чинників, характеристика та процес. Найбільш поширеними є визначення: стан ефективного використання його ресурсів і економічного потенціалу [1-6]; стан захищеності та незалежності діяльності підприємства від небажаних змін [7-13, 26].

Досить складним завданням залишаються аналіз та оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. Наявні у науковій літературі методики мають ряд недоліків щодо остаточного визначення етапів оцінювання, відсутності обґрунтованих рекомендацій стосовно визначення показників, наявності загальноприйнятого інструментарію оцінювання та ін. Практично всі науковці для визначення рівня економічної безпеки підприємства використовують різноманітні методи розрахунку єдиного інтегрального показника. Оскільки на цей показник впливають безліч різних факторів як із боку підприємства, так і на макрорівні, то необхідним є проведення попереднього комплексного аналізу виробничо-господарської підприємства.

Аналіз літературних джерел [14-21] дозволив виділити такі складові економічної безпеки: фінансова; кадрова (інтелектуальна, соціальна); виробничо-технологічна (технологічна, техніко-технологічна, виробничо-технічна, інноваційно-технологічна, інвестиційно-технологічна, виробнича); законодавчо-правова (правова, політико-правова); інформаційно-аналітична складова (інформаційна); силова. Кожну складову характеризують ряд економічних показників [24], що відбивають процес та результати фінансово-господарської діяльності підприємства. На увагу заслуговує окреме виділення показників законодавчо-правової, інформаційно-аналітичної та силової складових безпеки [25-26].

Таким чином, застосування інтегральний методів, що дозволить обробити таку систему показників має право на існування. Можливий розрахунок інтегрального показника за кожною складовою економічної безпеки, та загального інтегрального показника, та подальше порівняння його з інтегральними показниками економічної безпеки інших підприємств [27-28].

Постановка завдання. В Україні категорія «економічна безпека» почала вивчатися відносно недавно, але й досі існують розбіжності між визначенням даного поняття та інструментарієм її оцінювання та аналізу. Таким чином, потребують подальшого дослідження сама конкретизація поняття економічної безпеки, її визначальних чинників, функціональних та структурних компонентів даної категорії, послідовність оцінки та аналізу, обґрунтування її достатнього рівня за кожною ієрархією управління.

Метою дослідження є розробка методичного підходу до аналізу та оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства на базі систематизації теоретичних підходів до визначення й оцінки рівня економічної безпеки підприємств.

Результати. Запропонована послідовність аналізу і оцінки базується на результатах факторного і кластерного аналізу, заснована на дедуктивному підході й базується на положенні, що результат фінансово-господарської діяльності відбиває досягнутий рівень економічної безпеки підприємства.

Таким чином, з метою аналізу і оцінки рівня фінансово-економічної безпеки ТОВ «ХЗПТО» пропонується провести ряд процедур.

1. Аналіз галузі з метою вибору підприємств для аналізу і оцінки рівня їх економічної безпеки.

Товариство з обмеженою відповідальністю «Харківський завод підйомно-транспортного обладнання» пропонує до постачання сучасні мостові крани, козлові крани, електричні талі, канатні дороги, фунікулери, грейфери, траверси і захвати, виготовлені відповідно до вимог ГОСТ 27584-88, ТУ, Правил Безпеки БП 10-382-00 та з урахуванням європейських Правил проектування серійного вантажопідйомного обладнання – FEM [22]. Від розвитку машинобудування залежить технічна та економічна незалежність країни. Серед проблем функціонування машинобудівних підприємств України на сучасному етапі можна виділити наступні: застарілі основні виробничі фонди, низький рівень їх оновлення у зв'язку зі слабкою інвестиційною

базою; низький рівень завантаження виробничих потужностей; неконкурентоздатність багатьох видів продукції, обумовлена слабою інноваційною активністю; низький рівень оплати праці і, як наслідок, плинність кадрів, зниження продуктивності праці працівників; слаба комерціалізація наявних розробок.

2. Формування системи показників для комплексної оцінки виробничо-господарської діяльності підприємства.

Для дослідження детермінуючих внутрішніх факторів ефективності діяльності машинобудівних підприємства оберемо сукупність із п'ятнадцяти підприємств машинобудівного комплексу Харківського регіону. Система показників описують фінансову, маркетингову, кадрову, виробничо-технологічну та інноваційно-інвестиційну сфери діяльності за 2006-2010 рр.

3. Визначення детермінуючих факторів ефективності виробничо-господарської діяльності машинобудівних підприємств Харківського регіону. Подібні розрахунки можливо також виконати для підприємств інших галузей [27-28].

Найбільш адекватним для вирішення цього завдання та визначення латентних факторів, які комплексно характеризують економічну безпеку підприємств, можна назвати інструмент факторного аналізу. У результаті проведення факторного аналізу ефективності діяльності підприємств галузі машинобудування виявлено 10 детермінуючих факторів:

1) платоспроможності та фінансової незалежності ($0,26 \times X_1 + 0,31 \times X_{15} + 0,26 \times X_2 - 0,26 \times X_{27} + 0,33 \times X_3 + 0,33 \times X_4 + 0,32 \times X_5 + 0,28 \times X_6 + 0,3 \times X_9$);

2) ефективності використання капіталу ($0,33 \times X_{11} + 0,33 \times X_{12} + 0,29 \times X_{22} + 0,29 \times X_{23} + 0,26 \times X_{26}$);

3) забезпеченості активами ($0,33 \times X_{13} + 0,39 \times X_{16}$);

4) ефективності інвестиційної політики ($-0,45 \times X_{30} - 0,47 \times X_{33}$);

5) результативності діяльності підприємства ($-0,25 \times X_{10} - 0,29 \times X_{18} - 0,3 \times X_{21} + 0,34 \times X_{29}$);

6) ефективності збутової діяльності ($0,37 \times X_{19} + 0,37 \times X_{28}$);

7) управління власними засобами та позиковими коштами ($0,25 \times X_{20} + 0,43 \times X_8$);

8) ефективності використання наявних ресурсів підприємства ($0,47 \times X_{14} + 0,55 \times X_{17} - 0,27 \times X_{25}$);

9) ефективності управління ресурсами підприємства ($0,37 \times X_{24} - 0,46 \times X_{31} - 0,26 \times X_7$);

10) фактор інвестиційної активності підприємства ($0,48 \times X_{32} + 0,29 \times X_{34}$).

Виділені фактори суттєво описують початкову систему показників [24] економічної ефективності діяльності машинобудівного комплексу Харківського регіону.

Фактор платоспроможності та фінансової незалежності є найбільш визначальним і на 20,22% пояснює змінюваність усієї матриці значень. До його складу ввійшли такі показники, як: коефіцієнт автономії, фондвіддача, коефіцієнт забезпеченості власними коштами, співвідношення собівартості реалізованої продукції та до чистого доходу (виручки) від реалізації, коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнти ліквідності та коефіцієнт оборотності основних фондів.

4. Групування досліджуваних підприємств за рівнем їх фінансово-економічної безпеки.

Рівень фінансово-економічної безпеки досліджуваної сукупності підприємств можна визначити за допомогою їх класифікації та групування в кластери за однорідністю аналізованих показників. Кластеризація проводиться на показниках, що входять до визначеної системи детермінуючих факторів ефективності діяльності машинобудівельних підприємств.

В результаті аналізу підприємства згруповано в три кластери (групи) за рівнем фінансово-економічної безпеки: з високим рівнем, із середнім рівнем, із низьким рівнем економічної безпеки.

За результатами кластеризації ТОВА «ХЗПТО» входить до групи підприємств із середнім рівнем фінансово-економічної безпеки у 2006-2009 роках, але у 2010 році рівень безпеки підприємства знижується і воно розташовується в групі підприємств з низьким рівнем економічної безпеки. Таке положення обумовлене зниженням у 2010 році фінансових показників. Хоча необхідно зауважити, що у порівнянні з іншими підприємствами даного кластеру аналізоване підприємство є рентабельним та має вищі показники, що характеризують його економічну діяльність.

5. Формулювання основних висновків та рекомендацій.

Будь який аналіз і оцінка повинні закінчуватися лаконічним представленням основних висновків. Прагматична доцільність SWOT-аналізу полягає в тому, що він робить спробу конструктивного поліпшення результативності діяльності підприємства [23]. На основі SWOT-аналізу менеджмент підприємства повинен сформулювати рекомендації щодо основних напрямів підвищення рівня його економічної безпеки.

SWOT-аналіз ТОВА «ХЗПТО» за результатами визначення рівня фінансово-економічної безпеки:

S (Strengths) – висока якість продукції, довготривалий досвід роботи на ринку; широкий асортимент продукції; кваліфікований персонал;

W (Weaknesses) – застаріле обладнання; середній вік працівників понад 40 років; поточні зобов'язання становлять більшу частку у структурі зобов'язань; нестача грошових коштів; низький рівень рентабельності;

O (Opportunities) – оновлення обладнання для використання нових технологій; підвищення рівня рентабельності для виходу на міжнародний ринок; поліпшення якості продукції для входу на нові ринки збуту; розширення мережі постачальників за допомогою висококваліфікованого персоналу маркетингового відділу.

T (Threats) – підвищення цін на матеріали і комплектуючі (внаслідок підвищення митних тарифів і податків, різкого змуну курсу тощо) та перехід на менш вигідну структуру капіталу; труднощі із залученням молодих фахівців у зв'язку із низькою привабливістю спеціальностей (технологи, інженери, конструктора), необхідних підприємству.

У режимі нормального функціонування підприємство при вирішенні завдань економічної безпеки акцентує головну увагу на підтримці нормального ритму виробництва і збуту продукції, на запобіганні матеріальному чи фінансовому збитку, на недопущенні несанкціонованого доступу до службової інформації і руйнування комп'ютерних баз даних тощо. У кризові періоди розвитку найбільшу небезпеку для підприємства становить руйнування його потенціалу (виробничого, технологічного, науково-технічного і кадрового) як головного чинника життєдіяльності підприємства, його можливостей.

Висновки. Проаналізувавши існуючі погляди щодо аналізу рівня економічної безпеки підприємства, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день немає єдиної методики та системи показників для оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Підходи, які пропонують науковці, є недосконалими через притаманні їм певні недоліки.

Запропонований методичний підхід щодо аналізу та оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства враховує його специфіку (структуру, чисельність, особливості діяльності, рівень економічного розвитку тощо) та конкурентне середовище, дозволяє визначити рівень фінансово-економічної безпеки, передбачає та враховує необхідність своєчасного і чіткого виконання запланованих заходів, спрямованих на підвищення рівня економічної безпеки підприємства, можливість постійного моніторингу і

коригування як повсякденної діяльності підприємства, так і самого процесу формування системи безпеки.

Напрямами подальших розробок є дослідження умов та правил формування комплексної системи економічної безпеки на підприємстві, що обумовлене посиленням конкуренції з боку закордонних підприємств.

Література

1. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення : монографія. / Т. Г. Васильців. – Львів: Вид-во «Арал», 2008. – 386 с.
2. Корієнко А. В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.06.01 / А. В. Корієнко. – К., 2000. – 19 с.
3. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / под ред. Е. А. Олейникова. – М.: Изд-во «Интел-Синтез», 1997. – 212 с.
4. Ілляшенко С. Н. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до її оцінки / С. Н. Ілляшенко // Актуальні проблеми економіки – 2003. – №3. – С. 12-19.
5. Соколенко Т. М. Економічна безпека підприємства в умовах транзитивної економіки [Електронний ресурс] / Т.М. Соколенко // Сучасна наука ХХІ ст.: сьома міжнародна наук.-практ. інтернет-конф.: матеріали конф. – Київ, 2011. Режим доступу: <http://intkonf.org/kand-ped-n-sokolenko-tm-ekonomichna-bezpeka-pidprijemstva-v-umovah-tranzitivnoyi-ekonomiki/>.
6. Судоплатов А. П. Безопасность предпринимательской деятельности / А. П. Судоплатов, С. В. Лекареп. – М.: Изд-во «ОЛМА-ПРЕСС», 2001. – 312 с.
7. Бендиков М. А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития / М. А. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 2. – С. 17-29.
8. Дубецька С. П. Економічна безпека підприємств України / С. П. Дубецька // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: Збірник матеріалів наук.-практ. конф. – К. : Вид-во Європейського університету фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. 2003. – С. 146-172.
9. Экономическая безопасность хозяйственных систем / Под общей редакцией А. В. Колосова]. – М. : Изд-во РАГС, 2001. – 446 с.
10. Ковалев Д. Экономическая безопасность предприятия/ Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48-52.
11. Менеджмент та маркетинг інновацій: монографія/ За ред. д.е.н., проф. С. М. Ілляшенка. – Суми: ВТД «Університетська книга». 2004. – 616 с.
12. Стратегии бизнеса: справочник / под ред. Г. Клейнера. – М.: Изд-во КОНСЭКО, 1998. – 288 с.
13. Сухорукова Т. Индикаторы ресурсной безопасности предприятия / Т. Сухорукова // Бизнес Информ. – 1998. – № 6. – С. 44-47.
14. Довбня С. Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 88-97.
15. Донець Л. І. Економічна безпека підприємства: навч. посібник / Л. І. Донець, Н. В. Ващенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 240 с.
16. Економіка підприємства: підручник / Й. М. Петрович, А. Ф. Кіт, О. М. Семенів та ін.; за заг. ред. Й. М. Петровича. – Львів: Новий Світ-2000, 2004. – 680 с.
17. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. – К.: Правова єдність, 2009. – 544 с.
18. Економіка підприємства: підручник / Й. М. Петрович, А. Ф. Кіт, О. М. Семенів та ін.; за заг. ред. Й. М. Петровича. – Львів: Новий Світ-2000, 2004. – 680 с.

19. Камышникова З. В. Оценка уровня экономической безопасности машиностроительного предприятия / З. В. Камышникова // Бизнесинформ. – 2009. – № 7. – С. 77-81.
20. Морозюк Ю. В. Индикативные составляющие экономической безопасности организации / Ю. В. Морозюк // Вестник финансовой академии. – 2006. – № 4. – С. 50-60.
21. Нагорна І. І. Оцінка стійкої економічної безпеки промислового підприємства / І. І. Нагорна // Економічний простір. – 2008. – № 19. – 243-255 с.
22. Офіційний сайт ТОВ «ХЗПТУ» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.hzpto.com/ua/pres-centr/statti.html>.
23. Савчук В. П. Финансовая диагностика предприятия как система поддержки принятия управленческих решений [Електронний ресурс]. – Режим доступу: management.com.ua.
24. Kavun S. Statistical analysis in area of economic and information security. ES INFECO: International research portal of information and economic security, 2011-2012. (<http://www.infeco.net>)
25. Kavun S., Sorbat I., Kalashnikov V. Enterprise Insider Detection as an Integer Programming Problem // Advances in Intelligent Decision Technologies, SpringerVerlag Series “Smart Innovation, Systems and Technologies”, Vol. 12, Heidelberg, Germany, PP. 820-829 (2012). <http://www.springerlink.com/content/q300431764787821/>
26. Кавун С.В. Аспекты экономической безопасности предприятия. „Securitatea informațională 2012”, conf. intern. (2012; Chișinău). Securitatea informațională 2012: Conf. intern. (ed. a 9), 18 iun 2012 / resp. de ed.: S. Ohrimenco. – Ch.: ASEM, 2012. – 78 p., PP. 44-47.
27. Христіановський В.В., Кавун С.В., Зима О.Г. Оцінювання рівня економічної безпеки підприємств коксо- та нафтохімічної галузі та її практичне використання. Ліберманівські читання – 2011: економічна спадщина та сучасні проблеми: Монографія / Під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Пономаренко В.С., д-ра екон. наук, проф. Кизима М.О. – Харків: ФОП Павленко О.Г.; ВД "ІНЖЕК", 2011. – С. 67-82. – 336 с.
28. Кавун С.В., Зима О.Г. Моделювання оцінки рівня економічної безпеки підприємства на основі статистичних спостережень на прикладі підприємств коксо- і нафтохімічної галузі. Конкурентоспроможність: проблеми науки та практики: Монографія / Под ред. В.С. Пономаренко, М.О. Кизима, О.М. Тищенко. – Харків: ФОП Павленко О.Г.; ВД "ІНЖЕК", 2010. – С. 334-361. – 392 с.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2012